

نگاهی به ۱۱ قنات ایرانی ثبت شده در آثار جهانی یونسکو

از تنها قنات دو طبقه تا اولین قنات مخروطی جهان

نسیم سهیلی- وضعیت اقلیمی ایران، خشکسالی، کمبود منابع آب و مشکلات آبیاری در زراعت و... همواره برای مردم این سرزمین مشکل ساز بوده است. با تغییرات اقلیمی و خشک شدن آب های سطحی، ایرانیان از طریق ابداع قنات و دسترسی به آب های زیرزمینی، این کمبود را حل کرده اند، بنابر این حفر قنات در قعر زمین برای دست یافتن به آب شیرین، به عنوان یکی از مهم ترین ابداعات ایرانیان، نمونه کاملی از سازگاری انسان با محیط پیرامونش وشاهکار مهندسی آبرسانی، همچنین حاصل نبوغ و ذهن روشنگرو دوراندیش آنان بوده است. در میان هزاران قناتی که در ایران وجود دارد، ۱۱ مورد آن در فهرست جهانی یونسکو به ثبت رسیده است. در این پرونده واند کی بعد از سالروز ثبت جهانی قنات های ایرانی در سازمان جهانی یونسکو، (۲۵ تیرماه) مروری داریم بر این قنوات جهانی.

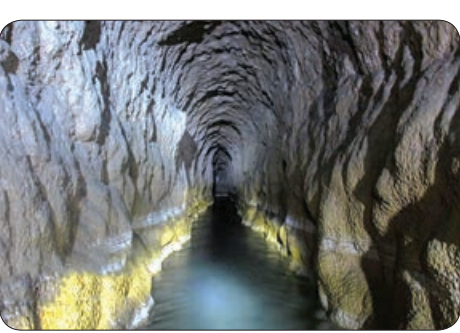
قنات چیست؟

قنات یک راهروی زیرزمینی است که آب را از آبخوان یا سفره آب زیرزمینی به اراضی پست تر منتقل می کند. در واقع، قنات متشکل است از چندین چاه که به صورت عمودی در یک سطح شیب دار حفر شده اند و این چاه ها در زیر زمین با یک راهروی با شیب ملایم تر از سطح زمین به یکدیگر متصل می شوند. بسیاری از پژوهشگران، تاریخ حفر قنات در ایران را به دوره هخامنشی نسبت می دهند.

عمیق ترین

قنات قصبه (گناباد)

قنات «قصبه»، پدیده ای شگفت و نمادین از هم نوایی بشر با طبیعت است که نام عمیق ترین قنات ایران و جهان را یدک می کشد. این قنات در شهرستان گناباد واقع است. عمر قنات قصبه مربوط به ۲۵۰۰ تا ۲۷۰۰ سال پیش است، طول آن ۳۳ کیلومتر و از دورشته اصلی به نام قصبه و دولا ب تشکیل شده است. در مجموع ۴۲۷ میله چاه دار و مادر چاه آن ۳۵۰ متر عمق دارد همچنین دبی آب آن حدود ۱۵۰ لیتر بر ثانیه است که تقریباً در تمام طول سال ثابت است. آب این قنات در گذشته تا ۳۴ کیلومتری شمال مظهر آن منتقل می شده و سطح وسیعی از اراضی کشاورزی را سیراب می کرده است. بازدید از این شاهکار ساخته دست بشر را به عنوان برترین جاذبه شهرستان گناباد پیشنهاد می کنیم.

مکانی مناسب برای پرورش ماهی

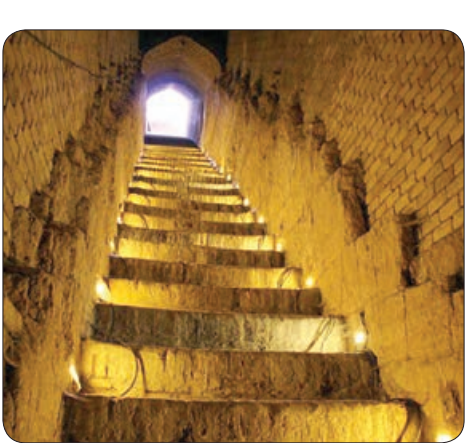
قنات بلده (فردوس)

قنات «بلده» در خراسان جنوبی، در شهر فردوس و در دوره ساسانی ها حفر شد که زمین های کشاورزی و آب شرب مناطق اطراف این شهر را نیز سیراب می کندو دارای ۱۶ قنات جانبی و دو چشمه است. البته برخی از قنات های جانبی قنات بلده در سال های اخیر به دلیل کم آبی شدید خشکیده اند، اما قنات مادر همچنان پر آب است. بررسی های کارشناسی انجام شده بر قنات بلده که اینک در فهرست ثبت جهانی یونسکو نیز قرار گرفته است مشخص کرده که کانال های انتقال آب آن، ظرفیت تولید ۵۰۰ تن ماهی را در هر دوره پرورش ماهی دارند. اگر برای آب درمانی، به آب گرم فردوس سفر کردید، بازدید از مناطق تاریخی این شهر مانند قنات بلده را نیز فراموش نکنید.

طولانی ترین

قنات زارچ (یزد)

طولانی ترین قنات ایران یعنی «زارچ»، در شهرستان یزد است که ۱۰۰ کیلومتر طول دارد، تعداد چاه های آن ۲۱۱۵ حلقه است و در عمق ۲۳ متری زمین ساخته شده همچنین قدمت آن را تا سه هزار سال در دوره زرتشتیان تخمین می زنند. این قنات در کنار مسجد جامع یزد قرار دارد. تا نیم قرن پیش هم آب دهی آن بیش از ۱۵۰ لیتر در ثانیه بود اما به دلیل حفری رویه چاه های عمیق و نیمه عمیق در حریم آبی قنات، آب دهی آن به شدت کاهش یافته است. قنات زارچ دارای سه سرشاخه به نام های شور، شیرین و ابراهیم خوید کی است که هم اکنون فقط شاخه شور این قنات فعال است و دو شاخه دیگر زمانی به دلیل افت سطح آب زیرزمینی، کم آب و سپس خشک شده اند قنات مذکور در برابر افت شدید سطح آب زیرزمینی و فناوری مدرن مقاوم مانده و به همین دلیل یکی از کهن ترین شاهکارهای تمدن بشری در آبیاری و آبرسانی شهر یزد است. در سفر به شهر تاریخی یزد که به تازگی نیز به ثبت جهانی رسیده است بازدید از قنات های تاریخی آن نیز خالی از لطف نیست.

مایه رونق کشاورزی

قنات حسن آباد (مهریز)

قنات «حسن آباد» یزد در مهریز یزد، در باغ «پهلوان پور» قرار دارد و قدمت آن به دوره میانی اسلامی، یعنی قرن هشتم هجری می رسد. این قنات از محدوده کوه های غربالیز آغاز می شود و پس از گذر از شهرستان مهریز تا روستای دهنو، حسن آباد و مریم آباد یزد امتداد می یابد و مالکیت آن عمومی و خصوصی است. حوزه آبریز آن نیز، از تفاعات شیرکوه و سرریز چشمه غربالیز است. آب دهی قنات مذکور بر اساس میزان بارندگی سالانه در شیرکوه است و در فصل بهار و سال های ترسالی به ۲۰۰ لیتر در ثانیه می رسد. این قنات در مسیر خود موجب رونق کشاورزی شش هزار کشاورز در روستاهای دهنو و حسن آباد مشیریز د شده است. در نزدیکی قنات حسن آباد، آسیاب آبی میرزا انصرا... قرار دارد که آن نیز به ثبت جهانی رسیده و در نوع خود جاذبه گردشگری خوبی ایجاد کرده است.

خاص ترین

قنات مون (اردستان)

قنات «مون» که در شهرستان اردستان، استان اصفهان قرار دارد، تنها قنات دو طبقه جهان است که در عین شگفتی، آب هیچ یک از طبقات آن به دیگری نفوذ نمی کند. این قنات با ۲۵۰۰ سال قدمت یک سد ذخیره آب را در خود جای داده و قادر است چهار ماه آب کشاورزی را در خود ذخیره کند. داشتن شیب مناسب و لازم در هر دو طبقه قنات و بالاتر قرار گرفتن طبقات آب ده از مظهر آن هادر معماری این قنات موجب شده بود که جریان آب در آن پیوسته باشد. متخصصان آن را از لحاظ رعایت اصول حفاری یکی از شاهکارهای علم مهندسی در دوران کهن خوانده اند. مثل اصفهان، نصف جهان؛ در ست است اما در سفر به این شهر، از دیدنی های دیگر شهرستان های استان یعنی بازدید از قناتی که نمونه حیرت انگیزی از مهندسی ایران باستان است غافل نشوید. همچنین به جز این دو قنات دیگر نیز از این استان به ثبت جهانی رسیده است که در ادامه به آن ها اشاره می کنیم.

قناتی مورد احترام مردم

قنات جوپار (کرمان)

۲۲ رشته قنات در منطقه جوپار وجود دارد که قدیمی ترین و فعال ترین آن ها قنات «گوهرریز جوپار» است که در دوره صفویه حفر شده و در مجموع با سه هزار و ۵۵۶ متر طول و ۱۲۹ حلقه چاه و در شش رشته بادهبی آب ۶۰ لیتر در ثانیه حدود ۳۳۰ هکتار اراضی باغی شهر جوپار را آبیاری می کند و یکی از مزیت های آن تأمین آب آن از گسل است. قنات جوپار به لحاظ مذهبی ارزش بسیاری در بین اهالی و جوپاریان دارد و بسیار مورد احترام است.

قناتی با آب گرم و سرد به طور هم زمان

قنات مزدآباد (شاهین شهر)

قنات «مزدآباد» در شهرستان شاهین شهر و بخش میمه استان اصفهان قرار گرفته که ۲۵۰۰ سال قدمت و ۱۸ کیلومتر طول دارد. این قنات دارای دورشته آب سرد و گرم و سه سد ذخیره آب زیرزمینی است. زمستان ها که آب قنات زیادی می شد، مردم برای ذخیره آب برای تابستان، سد می زدند. به این طریق که در یچه های گرد را با کوزه می بستند، پارچه ای دور کوزه می پیچیدند و داخل در یچه قرار می دادند. در این روش هر چه فشار آب در زمستان بیشتر می شد، کوزه ها نیز بیشتر در حفره ها فرو می رفتند و آب پشت سد جمع می شد. گاهی نیز داخل کوه های اطراف قنات اتاقک هایی ایجاد می کردند که آب در آن ها ذخیره شود. تابستان که می شد کوزه ها را می شکستند و آب از آن ها سرریز می شد.

تنها قنات مخروطی جهان

قنات ابراهیم آباد (اراک)

قنات ابراهیم آباد اراک که از قدیمی ترین قنات های کشور است از کوه های ۷۰ قلعه سرچشمه می گیرد. و جود تپه مربوط به دوره اشکانی و پیشینه روستاهای اطراف این قنات نشان از قدمت بالای قنات ابراهیم آباد دارد. بنابر این اگر برای بازدید از این قنات می روید حتما از تپه اشکانی نزدیک به آن نیز بازدید کنید. طول قنات ابراهیم آباد حدود ۳۵۰ میله و طول مادر چاه آن بیش از ۱۱۰ متر است که همین طول باعث شده این قنات در ردیف قنات های پیچیده ایران قرار بگیرد. قنات ابراهیم آباد از زمان شکل گیری تا کنون نقش مهمی در تأمین و مدیریت منابع آبی مورد نیاز کشاورزی و آشامیدنی اهالی روستای کهن ابراهیم آباد داشته و عنصری با ارزش و زنده است. این قنات به صورت دوره ای نزدیک به ۱۰۰ هکتار از زمین های کشاورزی روستای ابراهیم آباد را سیراب کرده است. قنات ابراهیم آباد از حیث ظاهری با تمامی قنوات ایران متفاوت است پس می توانید با بازدید از آن، تنها قنات مخروطی جهان را نظاره کنید.

برای حفظ قنات ها چه کنیم؟

ظرفیت سالیانه آب شیرین تجدیدپذیر دارد، با میزان تقریبی ۱۱۰ میلیارد متر مکعب، مقام دوم خاورمیانه و شمال آفریقا را به خود اختصاص داده است. گرچه کشور ما در قیاس با جهان از نظر منابع آب بسیار غنی محسوب نمی شود اما نسبت به بسیاری از کشورهای منطقه از شرایط بهتری برخوردار است. باتوجه به این ظرفیت ها می توان با استفاده از رایانه ها و فناوری

ZENDEGI- SALAM

ضمیمه روزنامه خراسان

پنجشنبه ۴ مرداد ۱۳۹۷
۱۲ دی القعدہ ۱۴۲۹ • ۲۶ جولای ۲۰۱۸
شماره ۱۹۸۷۵
۱۰۹۸

خبرگزاری فارس

قنات قصبه گناباد، عکس از جواد مشهدی (خبرگزاری فارس)

پس از دو سال تلاش برای ثبت قنات ایرانی در حافظه میراث جهانی، در چهلمین اجلاس یونسکو که ژوئیه ۲۰۱۶ در استانبول برگزار شد، ۱۱ قنات به عنوان بیستمین اثر ایران در فهرست این سازمان جهانی، ماندگار شدند. ویژگی های اصلی انتخاب این قنات ها، فناوری های مرتبط با احداث، با در نظر گرفتن ویژگی های منحصر به فرد آن ها، مانند عمیق ترین، طولانی ترین، یا عجیب ترین قنات ایران بوده است.

شاهکار معماری

قنات وزوان (وزوان)

قنات ۲۵۰۰ ساله «وزوان» در شهر وزوان این استان حفر شده است. از ویژگی های این قنات، بند کردن و بستن آن در فصل زمستان است که یکی از شاهکارهای معماری ایرانی به حساب می آید. نتیجه این معماری آن بود که آب های زیرزمینی در فصل زمستان ذخیره می شد و قنات وزوان همچون یک سد زیرزمینی برای مهار آب های زیرزمینی و جلوگیری از هدر رفت و مدیریت آب عمل می کرد و می توانست حجم انبوهی از آب های زیرزمینی را در دل خود نگاه دارد. طول قنات وزوان یک هزار و ۸۰۰ متر بوده، عمق مادر چاه آن ۱۸ متر و دارای ۶۴ حلقه چاه است. متأسفانه هم اکنون این قنات بستر مناسبی برای جذب گردشگر ندارد. محیط اطراف آن در انحصار انبوهی از نخاله و زباله است و در وضعیت نامناسبی قرار دارد!

قنات های دو قلو

قنات قاسم آباد و اکبرآباد (یم)

این قنات های دو قلو از پرآب ترین قنوات محسوب می شوند همین امر یعنی دو قلو بودن و پرآبی، باعث ثبت جهانی آن ها شده است. قنات قاسم آباد در روستای بروات از توابع بخش مرکزی، شهرستان بزم در استان کرمان قرار دارد، طول آن ۲۳۰۰ متر است و تعداد ۵۰ میله چاه دارد. همچنین دبی این قنات ۱۳۹ لیتر بر ثانیه است. قنات اکبرآباد نیز در روستای اکبرآباد از توابع بخش ریگان، شهرستان بزم قرار دارد طول آن ۱۱۰۰ متر است، تعداد ۳۵ میله چاه دارد و دبی این قنات ۸ لیتر بر ثانیه است. در سفر به این استان زیبا از قنات های جهانی اش نیز دیدن کنید.

جدید، فن قنات سازی را همانند سد سازی تقویت و به جای سفال از مصالح مقاوم تر استفاده کرد. قنات های قدیمی را احیاء قنات های جدید را احداث کرد. باتقدیه مصنوعی سیلاب به درون سفره های آب زیرزمینی، به جای تخریب شهر ها توسط سیل، این آب ها را به داخل سفره ها تزریق کرد و در هنگام کم آبی یا خشکسالی از آن ها بهره گرفت.

منابع: وب سایت همشهری، کتاب «قنات سازی و قنات داری» نوشته ع. بهینا، سایت بیابان ها و کویر های ایران، سایت اندیشکده تدبیر آب ایران، خبرگزاری مهر، سایت کجارو، خبرگزاری ایرنا